

TERUGBLIK

De Nederlandse Seintoestellenfabriek
Verslag ledenavond 26 september 1995

Als inleiding op de vierde lustrumviering van de HK Albertus Perk hield dr. I.J. Blanken, hoofd van de archiefdienst van Philips in Eindhoven, een lezing over de Nederlandsche Seintoestellen Fabriek.

De radiotechniek kent een jonge geschiedenis. Nog geen 100 jaar geleden werd gewerkt aan de ontwikkeling van radio-telegrafische verbindingen, met name voor militaire doeleinden. Het waren vooral Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk die zich daarmee bezig hielden. De eerste wereldoorlog zorgde ervoor dat in Nederland de N.V. Nederlandsche Telegraafmaatschappij *Radio Holland* werd opgericht. Het was voormalig Marconi-agent ir. G.L. Tegelberg, die zich inzette voor de oprichting van een eigen fabriek voor radio-installaties. De plannen voor de oprichting van een ontvang- en zendstation met Nederlands Indië bespoedigde de oprichting van de N.S.F. Op 27 februari 1918 konden de oprichters: Radio Holland, de BPM en enkele rederijen naar de notaris.

In Hilversum vond men een lokatie, goedkope grond en er hoefde niet geheid te worden! Voorlopig zocht men echter een onderkomen aan de Groest, alwaar keihard gewerkt werd om te voldoen aan de eerste bestellingen. Er waren echter verschillende aanloopproblemen.

Al in 1922 kwamen de eerste contacten met Philips. Een jaar later wist Philips door haar orders te voorkomen dat de NSF zou moeten sluiten. In het begin van 1925 bood president-commissaris D. Hudig van de NSF het bedrijf aan tot overname. Anton Philips hapte toe. De overdracht vond in 1926 plaats en een jaar later werden de eerste "Philips" radio-ontvangsttoestellen in Hilversum geproduceerd. De PTI op haar beurt, zou weer overgaan in AT&T.

De avond werd besloten met dia's van de Groest, Jan van der Heydenstraat en met recente luchtopnames van de NSF/AT&T-terrein. De oude NSF-gebouwen staan opnieuw in de aandacht. De Gemeente Hilversum is voornemens om het complex te slopen. Nieuwbouw van woningen, winkels en bedrijven zijn gepland op het terrein.

CvA

Lustrumviering "Albertus Perk"

De afgelopen tijd hebben we u met enige regelmaat geïnformeerd over de voorbereidingen voor de jubileumviering van onze historische vereniging. Over de vijf werkgroepen, die al ruim twee jaar geleden gestart zijn voor het onderzoek naar de relaties van Hilversum en de omroep, het centrale thema voor lustrumviering. Over de ge-

lijktijdige tentoonstellingen in het Goois Museum en in het Omroepmuseum en over het boek dat verscheen over hetzelfde onderwerp. In de afgelopen maanden hebben we de leden in de gelegenheid gesteld de tentoonstellingen te bezoeken en het boek met korting te kopen. Hieronder een kort verslag van de gebeurtenissen.

Boekaanbieding in het Goois Museum

Op woensdag 11 oktober 1995 vond in het Goois Museum een besloten bijeenkomst plaats. Genodigd waren de werkgroepleden, die voor een deel ook de auteurs zijn van het boek *Hilversum en de Omroep*. Ze werden welkom heten door mevr. Addink-Samplonius, directeur van het Goois Museum.

Voorzitter Fred Repko memoreerde de totstandkoming van vijf werkgroepen met in totaal 45 leden, die in september 1993 van start gingen. De voortgang van het project werd ter hand genomen door een coördinatiegroep, bestaande uit vertegenwoordigers van de beide musea, het Streekarchief Hilversum en het bestuur van

Albertus Perk. Voorzitter was Drs. Jan Vos, directeur van het Omroepmuseum.

Er werd een redactie voor het boek gevormd, bestaande uit Karin Abrahamse, Jan van Herpen, Jan Lamme en Egbert Pelgrim. In een later stadium kwam de omroepkenner Cees Cabout daar nog bij. Samen met Karin Abrahamse deed hij de eindredactie. Het resultaat is een uniek boek, waarin veel nieuw materiaal is verwerkt. Met name stond Repko stil bij de relatie tussen de gemeente Hilversum en het omroepgebeuren, die nog nooit eerder zo stelselmatig werd beschreven. Ook de relatie tussen het gemeentebestuur en de omroep wordt in het boek voor het eerst uit de doeken gedaan.

Nieuwe opvattingen

Dat het boek tot nieuwe meningsvorming aanleiding kan geven illustreerde Repko door een kanttekening te plaatsen bij een opvatting van een van de auteurs. Deze stelt dat er nagenoeg geen invloed uitging van de muziekdienst van de omroep op het culturele leven in Hilversum. De voorzitter stelde, dat de kunstuitingen met een grote K wellicht weinig zijn beïnvloed, maar dat de culturele beïnvloeding in bredere zin zeker plaats vond. Als voorbeelden van maatschappelijke integratie noemde hij o.m. de betrokkenheid van omroepmedewerkers bij het gemeentebestuur en verenigingen. Ook de informele contacten die werden gelegd bij typische 'omroeppleisterplaatsen' als de café's De Jonge Haan, De Jonge Graaf van Buuren en Het Tolhuisje droegen aan die integratie bij.

Bedankjes

De waardering voor het werk van de redactie gold met name Karin Abrahamse, die bij de afwerking van het boek veel werk verzette. Namens het bestuur van *Albertus Perk* overhandigde de voorzitter Repko haar een fraai kunsthistorisch boekwerk.

Verder dankwoorden voor de vrijwillige medewerkers, de sponsors en de uitgever Verloren, die het risico van de uitgave op zich nam en voor de redactie van de Gooi & Eemlander, die een apart katern aan de tentoonstellingen wijdde.

Het eerste exemplaar van het boek tenslotte werd uitgereikt aan de samenstellers van de beide tentoonstellingen, voor het Goois Museum Ed van Mensch en Arno Weltens voor het Omroepmuseum. Omdat Arno Weltens op dat moment nog druk doende was met de afronding van zijn tentoonstelling, die 12 oktober geopend zou worden, nam Ed van Mensch ook voor hem het boek in ontvangst.

Het programma van deze informele avond werd muzikaal omlijst. Jan Lamme (fluit) en Marcus van de Heide (piano) speelden de *Suite Bucolique* (1939) van Hugo Godron. Een compositie die paste in de sfeer van de avond, omdat de componist in de jaren '30 een van de eerste klankregisseurs van de omroep in Hilversum was.

Het genoegelijke en sfeervolle samenzijn in het Goois Museum werd besloten met een hapje en een drankje en een bezoek aan de zojuist gereedgekomen tentoonstelling *Hilversum en de omroep, Van weversdorp tot Gooise matras*.

JEL

Opening tentoonstellingen

Op donderdag 12 oktober vond de officiële opening plaats van de beide tentoonstellingen. Vanwege de beschikbare ruimte was gekozen voor het Omroepmuseum. Het bestuur had zich wat zorgen gemaakt over een al te massale opkomst van onze bijna 1000 leden, maar die vrees bleek ongegrond. Het alternatief van de aparte ledenavonden werkte. Niettemin waren ca. 150 mensen op deze bijeenkomst van de partij. Ze werden welkom geheten door Jan Vos, de directeur van het Omroepmuseum, die ook het viertal sprekers inleidde. Daarvoor waren vroegere en

huidige bestuurders van omroep en gemeente uitgenodigd.

Oud-burgemester Boot

Burgemeester J.J.G. Boot, die Hilversum bestuurde van 1951 tot 1968, is inmiddels de 90 jaar ruim gepasseerd. Hij beet het spits af en stelde dat hij het Omroepmuseum en beetje als zijn *petekind* beschouwde. Hij memoreerde zijn bestuursperiode waarin ingrijpende besluiten werden genomen om de omroep in Hilversum te houden. Het was de periode waarin het besluit

voor een apart omroepkwartier werd genomen. Bij de besluitvorming werden tevens maatregelen genomen om het natuurschoon te bewaren. Hoogbouw zou niet worden toegestaan. Aan de ontwikkeling van Hilversum tot een stad van allure is praktisch een eind gemaakt door het Rijk, dat de stad financieel vleugellam maakte. Strijdvaardig riep de oud-burgemeester de gemeente, de omroep en het bedrijfsleven op om samen één front te vormen tegen het Rijk om aan deze *financiële vermindering* een einde te maken.

Oud-NOS voorzitter Schüttenhelm

Ook de heer E.A. Schüttenhelm, oud-voorzitter van de NOS, toen nog NTS, had goede herinneringen aan zijn omroeptijd. Het was twintig jaar geleden dat hij in de sfeer van de omroep voor het laatst in het openbaar sprak.

Zijn eerste herinneringen aan Hilversum dateerden overigen al van 1920, toen hij een maand in Hilversum verbleef.

Hij was directeur bij het Ministerie van OKW, toen hij in 1959 door toedoen van zijn vriend Jo Cals, toen minister van OKW, benoemd werd tot voorzitter van de NTS, een positie die hem formeel tot tegenpartij van de minister maakte. Gevraagd naar het waarom van de omstreden benoeming moet Cals hebben gezegd: *Jij overleeft het*. De vitaal ogende en vlot sprekende Schüttenhelm gaf blijk van de juistheid van Cals' visie.

In zijn bestuursperiode maakte de TV een stormachtige groei door. Er werden nieuwe studio's gebouwd op het Omroepkwartier, een tweede TV-programma zorgde voor een extra uitbreiding van zendfaciliteiten. Vooral voor het laatste was veelvuldig overleg met de gemeente Hilversum aan de orde. Dat gold ook voor de huisvesting van de sterk uitbreidende groep van omroepmedewerkers. In het algemeen was die samenwerking met de gemeente heel positief. Alleen in de kwestie van *het hek* rond het Omroepkwartier stond men diametraal tegenover elkaar. De veiligheidsaspecten (bezetting van de studio's door pressiegroepen) gaven uiteindelijk de doorslag.

Het spijt Schüttenhelm dat een culturele samenwerking tussen gemeente en omroep, zoals de bouw van een gemeenschappelijk concert- en evenementenzaal, niet tot stand kwam. De gezamenlijke poging, destijds al samen met burge-

meester Boot bekokstoofd, om tot een omroepmuseum te komen, lukte uiteindelijk wel.

In deze tijd van commercialisering van de omroep, brak de heer Schüttenhelm een lans voor een pluriforme bestel. Niet het gedateerde pluralisme van de verzuilde omroep van toen, maar een omroep waarin de identiteit van groepen in onze samenleving zich blijvend kan manifesteren. Pluriformiteit is de basis van een democratische samenleving, waarin het individu niet gedegradeerd mag worden tot een productie-eenheid, maar in zijn *onherhaalbare eigenheid* tot zijn recht moet komen. Zo stelde Schüttenhelm, die zowel de gemeente als de omroep opriep om beide te blijven werken aan het *veelvormige landschap* in de *historische omroepstad Hilversum*.

Loco-burgemeester mevr. E.L. Weijers-van Veen

Door verhindering van burgemeester Kraaijeveld nam mevr. Erna Weijers (o.m. media-wethouder) als loco-burgemeester de honneurs voor het huidige gemeentebestuur waar.

Zij (of haar tekstschrijver) had kennelijk voorin-zage in de tekst van het boek gehad. Ze bleek met name zeer geboeid door de beschrijving van de steeds wisselende verhouding tussen de omroep en het gemeentebestuur. In de ontwikkeling van omroepstad naar multi-mediastad was er een constante spanning met andere belangen. De ruimtenood maakte dat volkshuisvesting en de economische bedrijvigheid om de voorrang streden. Ook voor de toekomst zal die spanning blijven bestaan omdat de bebouwingmogelijkheden en infrastructurele voorzieningen niet alleen voor de mediasector kunnen worden aangewend. Ze bepleitte eerder te zoeken naar versterking van de elkaar ondersteunende segmenten van de audiovisuele en media sector dan te denken aan steeds nieuwe bedrijfsterrinen. Deskundigen schatten in dat de komende jaren een explosieve groei zal plaatsvinden van omzet en werkgelegenheid in deze sector, met tal van nieuwe toepassingen. De positie van Hilversum in dit krachtenveld is veelbelovend en uniek. Hilversum maakt zich klaar om een internationaal multimediacentrum te worden voor research, ontwikkeling en productie.

Vooruitlopend daarop wordt door de PTT in

De inleiders van de openingsplechtigheid van de tentoonstellingen op 12 oktober 1995. V.l.n.r. E.A. Schüttenhelm, oud-voorzitter NTS/NOS, wethouder mevr. Erna Weijers-van Veen, oud-burgemeester J.J.G. Boot en de huidige NOS-voorzitter André van der Louw (met dank aan de Woonbode voor de foto).

samenwerking met de gemeente een nieuw glasvezelkabelnet aangelegd en de telecommunicatiestructuur gedigitaliseerd. De gemeente zal in haar bestemmingsplannen nieuwe kleinschalige multimedia activiteiten steunen. Aan de verbetering van de bereikbaarheid, met of zonder autotunnel, wordt de hoogste prioriteit gegeven.

Het belang van de media voor Hilversum blijkt uit de cijfers. 13.000 arbeidsplaatsen, 35% van het totaal aan werkgelegenheid in Hilversum, heeft direct of indirect verband met de media. Voor Hilversum als bruisende mediastad geldt daarom voor Weijers: *geen omroep de deur uit!*

NOS-voorzitter André van der Louw

De huidige voorzitter van de NOS, André van der Louw, haalde eerst herinneringen op uit het Hilversum ten tijde van Boot en Schüttenhelm. Hij was destijds voorzitter van het Hilversumse Jongerenparlement, dat vergaderde in de raadzaal. Het bericht van de moord op Kennedy bereikte hem, toen hij in de stoel van burgemeester Boot zat. En als voorzitter van de Gooise Journalistenkring, dat een soort perscentrum voor Hilversum wilde opzetten, maakte hij ook regelma-

tig Schüttenhelm mee. De vergaderingen van die journalistenclub vonden meestal plaats in de *Jonge Graaf van Buuren* en waren heel gezellig. Als dit etablissement samen met *De Jonge Haan* zou kunnen spreken, dan zouden unieke hoofdstukken kunnen worden geschreven over de verbondenheid van Hilversum en de omroepmedewerkers.

De omroep heeft Hilversum niet alleen het aanzien van *skymaster* of *aetherkoningin* gegeven, maar ook het stadsbeeld in architectonische zin mede bepaald, al roept deze verbinding voor Van der Louw eerder het beeld op van een *stenen bruidsbed* dan van een *Gooise matras*.

Huisvesting is en blijft een actuele zaak. Door grote veranderingen worden medewerkers in nieuwe gebouwen ondergebracht. De oude gebouwen komen wellicht op de monumentenlijst, maar het publieke bestel zal – aldus Van der Louw – zijn taaheid en vitaliteit bewijzen in het *werelddorp* Hilversum.

Dankwoord voorzitter

Voorzitter van *Albertus Perk* Fred Repko bedankte de inleiders voor hun bijdrage. Hij con-

stateerde dat na de vriendschappelijk benadering van omroep en gemeente in de tijd van Schüttenhelm en Boot er een periode van bekoeling intrad. Maar gelukkig is de relatie sinds het begin van de jaren '90 sterk verbeterd. Mevr. Weijers vervult een belangrijke rol in die verbeterde relaties. Haar uitspraak *Geen omroep de deur uit!* in combinatie met de uitspraak van André van der Louw over de vitaliteit van het publieke bestel geeft ons het vertrouwen, dat de omroep Hilversum niet zal verlaten.

Tot slot brak Repko een lans voor het behoud van gebouwen waar de omroepgeschiedenis

begon: het fabriekershuis op de Groest, de eerste radiostudio van de NSF, de schoorsteen van die NSF als symbool van deze industrie en de eerste studio van de HDO aan de Oude Engweg 4 (villa Sole Mio, thans advocatenkantoor). Plaquettes op deze plaatsen zouden de geschiedenis afleesbaar kunnen maken.

De uitreiking van het jubileumboek *Hilversum en de omroep* aan de inleiders was het sein voor de openstelling van de tentoonstellingen in het Omroepmuseum en in het Goois Museum.

JEL

Ledenavonden tentoonstelling Omroepmuseum

Onder grote belangstelling van onze leden, waaronder verschillende afkomstig van ver buiten Hilversum, vonden twee jubileumbijeenkomsten plaats in het Omroepmuseum, op 19 en 24 oktober.

De avond van 19 oktober werd ingeleid door ons bestuurslid Loes Westermann, waarna Arno Weltens, ontwerper van de tentoonstelling *Hilversum en de Omroep* in het Omroepmuseum een toelichting gaf. Hij benadrukte de samenhang tussen het gelijknamige boek en de tentoonstelling. Het historisch onderzoek dat aan het boek ten grondslag lag, was ook de basis

voor de expositie in het Goois Museum en het Omroepmuseum.

Na de presentatie van de speciaal voor deze tentoonstelling gemaakte videofilm *Hilversum Omroepstad* leidde Arno Weltens de ruim 50 aanwezige leden uitvoerig rond door de veelzijdige en boeiende tentoonstelling.

Op 24 oktober was de opzet van de ledenavond in het Omroepmuseum in principe gelijk. Alleen de opkomst van leden was nog groter. Niet minder dan 75 mensen maakten van de geboden gelegenheid gebruik. Dat noopte gastheer en

Kijkje op de tentoonstelling 'Hilversum en Omroep' in het Omroepmuseum. Links de maquette van het Muziekpaviljoen aan de Insulindelaan. Een ontwerp van Elling dat maar ten dele werd gebouwd.

inleider Arno Weltens om het programma wat aan te passen. Na zijn inleiding bekeek een deel van de aanwezigen de videopresentatie terwijl de anderen de tentoonstelling bezichtigden. Daarna werden de rollen omgedraaid.

Op beide avonden maakten veel leden gebruik van de mogelijkheid het jubileumboek (met korting) mee te nemen.

FFMR

Ledenavonden tentoonstelling Goois Museum

In de sfeervolle ambiance van het Goois Museum werden de leden op maandag 13 en woensdag 15 november ontvangen door Ed van Mensch, die op deze avonden als het ware een dubbele pet droeg. Enerzijds die van bestuurslid van *Albertus Perk*, anderzijds die van beheerder van het Goois Museum. In die laatste hoedanigheid stelde hij (samen met Arno Weltens van het Omroepmuseum) de tentoonstelling in het Goois Museum samen.

In zijn inleiding legde Ed van Mensch uit, wat de verschillen en overeenkomsten zijn in beide tentoonstellingen. Hoewel er enige overlap zit in de onderwerpen is het materiaal van beide tentoonstellingen verschillend.

In het Goois Museum ligt vooral nadruk op de ontstaansgeschiedenis van de Nederlandse Seintoestellen Fabriek (NSF), waar het begin ligt van Hilversum als omroepstad. Het administratiegebouwtje aan de Jan van der Heydenstraat, waar de eerste studio werd ingericht, bestaat nog steeds. De oproep in de krant om voorwerpen uit die tijd van de NSF werd positief beantwoord. Loonstaatjes, reclamemateriaal en een fraaie pastel van de industrieschilder Herman Heyenbrock (toevallig ook de eerste directeur van het Goois Museum!) kwam op die manier boven water. Verder werd een beurs van NSF-producten gemaakt, w.o. 'bewegende luidsprekers', een novum voor die tijd.

Het Goois Museum is ook en vooral de plaats waar de architectuur van de omroepgebouwen wordt belicht. Met studiobouw was nog weinig ervaring opgedaan. Oriëntatie in het buitenland bood ook niet altijd de oplossing. Er werd veel geëxperimenteerd met de vorm van gebouwen ivm. met de gewenste acoustiek. Sommige muziekstudio's kregen een taartpuntmodel, andere (zoals in de Avro) de vorm van een viool. Verder aandacht voor de kunst aan de gebouwen, zoals een curieus bronzen reliëf uit de AVRO-

studio, dat op de tentoonstelling kan worden bewonderd.

Dat deden de aanwezigen dan ook met zichtbaar genoegen na de aanbieding van een glaasje jus of kopje koffie (namens de jubilerende vereniging).

Op beide avonden was de opkomst uitstekend. Met respectievelijk 35 en 30 leden was de (beperkte) ruimte van het Goois Museum goed gevuld. Als u er niet bij was, dan hebt u nog een herkansing. De beide tentoonstellingen lopen nog tot 7 januari 1996!

JEL

Een pronkstuk in het Goois Museum, maar afkomstig uit de collectie van het Omroepmuseum: De speeltafel van het AVRO-kerkorgel uit 1936. Ontwerper John Comptor.